

ETHICES

Compendium,

A viro cl. G. LANGBÆNIC

(ut fertur)

ADORNATUM:

Et nunc demum Recognitum & Emendatum
interpolationibus hinc inde sublati, & loci
quam plurimis Integritati suæ restituti.

ACCEDIT

METHODUS

ARGUMENTANDI

ARISTOTELICA

AD

Ἀριθμῆται Mathematicam

Redacta.

Disposuit & limavit ὁ πᾶν Reverendus Doct-
tissimusque *Johannes Hudsonus*, S. T. P.

O X O N I I:

Impensis S. PARKER, Bibliopolæ,

MDCCXLV,

E. T. H. I. C. T.
A. V. I. R. O. C. I. L. I. N. O. R. I. D. I. C. I.

(A. D. 1711)
A. D. O. R. N. A. T. U. M.

Facile est enim Recognoscere & Emendare
interpolationes sine ulla
periculo p. m. s. Recognoscere sine ulla

M. E. T. H. I. C. T.
A. R. G. U. M. E. N. T. U. M.

Argumentum
R. E. T. I. C. I.

Disputatio
Inauguralis

O. Y. O. N. I. S.
Imprimis: S. P. E. R. S. E. N. S. I. P. L. O. S. I. C. I.
L. O. C. O. L. L. A.

Conspectus Capitulorum.

CAPUT. I. *De Divisione Moralis Philosophiæ, ejusque Natura.*

Pag. 1.

CAP. II. *De Bono in genere* p. 4

CAP. III. *De summo Bono* p. 6

CAP. IV. *De actionum humanarum Principiis, & primo de Intellectu* p. 9

CAP. V. *De Voluntate & ejus Actibus* p. 12

CAP. VI. *De Voluntatis Affectionibus* p. 15

CAP. VII. *De Appetitu sensitivo & Affectionibus ejus* p. 17

CAP. VIII. *De Affectionibus actionum humanarum, & primo de Invito & Spontaneo* p. 21

CAP. IX. *De Actionum Humanarum Bonitate & Malitia* p. 25

CAP. X. *De Mediis, ac primo de Prudentia* p. 27

CAP. XI. *De Virtute Morali in genere* p. 30

CAP. XII. *De Causa efficiente Virtutis Moralis* p. 33

CAP. XIII. *De Pietate.* p. 35

CAP.

CAP. XIV. <i>De Virtute Morali in specie, ac primo de Fortitudine</i>	p. 36
CAP. XV. <i>De Temperantia</i>	p. 39
CAP. XVI. <i>De Liberalitate & Magnificentia</i>	p. 41
CAP. XVII. <i>De Magnanimitate & Modestia</i>	p. 44
CAP. XVIII. <i>De Mansuetudine</i>	p. 46
CAP. XIX. <i>De Veracitate</i>	p. 48
CAP. XX. <i>De Comitatu & Urbanitate</i>	p. 49
CAP. XXI. <i>De Iustitia, Jure, & Æquitate</i>	p. 51
CAP. XXII. <i>De Jure</i>	p. 53
CAP. XXIII. <i>De Iustitia Particulari</i>	p. 59
CAP. XXIV. <i>De Semivirtutibus in genere</i>	p. 63
CAP. XXV. <i>De Semivirtutibus in specie</i>	p. 64
CAP. XXVI. <i>De Virtute Heroica</i>	p. 67
CAP. XXVII. <i>De Cognatis Virtutum Moralium</i>	p. 68
CAP. XXVIII. <i>Appendix de Virtutibus Intellectualibus</i>	p. 71

ETHICES,

ETHICES

Compendium.

C A P U T I.

*De Divisione Moralis Philosophiæ,
ejusque Naturâ.*

PHILOSOPHIA est omnium Artium & Scientiarum liberalium complexio: estque duplex,

Primo, *Instrumentalis*, quæ dirigit mentem in cognitionem rerum, ut *Logica*.

Secundo, *Principalis*, quæ est ipsa rerum cognitio. Et hæc rursus est :

P. B. 35 Primo,
a.

Primo, *Speculativa*, quæ in nuda rerum cognitione acquiescit ; ut, *Physica, Metaphysica, & Mathematica*.

Secundo, *Practica*, quæ ad $\pi\epsilon\acute{\alpha}\xi\iota\nu$, sive *operationem* ordinatur & tendit ; ut *Ethica, Politica, & Oeconomica*.

Discrimen est inter $\pi\epsilon\acute{\alpha}\xi\iota\nu$ & $\pi\omicron\iota\nu\sigma\iota\nu$, seu *actionem* & *effectio-*
nem.

$\pi\epsilon\acute{\alpha}\xi\iota\varsigma$ est *Operatio*, cujus Bonitas non ex seipsa, sed ex animo agentis reliquisque circumstantiis æstimanda est ; ut *dare Eleemosynam*.

$\pi\omicron\iota\nu\sigma\iota\varsigma$ est *Operatio*, cujus Bonitas, ob quam laudatur, in seipsa est ; ut *pingere & cantare*. Nihil enim refert, quo animo quis pinxerit, aut cecinerit, modo Artis suæ regulas sequatur.

Philosophia *Practica*, sive *Moralis* Græce $\eta\delta\iota\kappa\eta$ dicitur $\alpha\pi\omicron\tau\omicron\upsilon$
 $\eta\delta\acute{\alpha}\nu$

ETHICES. 3

ἠθικὴ ἀ moribus, vel ἀπὸ τοῦ ἔθους ἀ
consuetudine, qua acquiruntur mores.

Complectitur sub se tres partes :

Primo, *Ethicam* stricte sumptam ; quæ dirigit Hominem in se & absolute spectatum, ut quoad virtutem sibi acquirat Felicitatem civilem.

Secundo, *Politicam* ; quæ dirigit Hominem, ut est Civis, ad acquirendam Felicitatem reipublicæ.

Tertio, *Oeconomicam* ; quæ dirigit Hominem, ut est Membrum Familiæ ad acquirendam Felicitatem domesticam.

Dogmata *Philosophiæ Moralis* tanta ἀκριβείᾳ tradi nequeunt, quanta tradi solent dogmata *Philosophiæ Theoreticæ*, præsertim *Mathematicæ*.

Porro Juvenis [moribus] non est auditor idoneus *Moralis Philosophiæ*.

CAP. II.

De Bono in genere.

Disciplinæ omnes *Practica* methodo *Analytica* tradi solent, sumpto exordio à *Fine* : nam cum nos doceant quomodo *Finis* sit obtinendus, ratio postulat, ut *primo* ostendant quid vellent nos obtinere. E contra, speculativæ *Disciplinæ* methodo *Synthetica* utuntur, & ab objectis incipiunt : & merito ; nam cum nos scire faciunt, ratio similiter postulat, ut statim in limine proponant quid sint docturæ.

Finis Ethicæ est *Felicitas*, sive *summum Bonum* ; non simpliciter *summum*, sed *maximum* quod in hac vita obtineri potest.

Bonum

ETHICES. 5

Bonum in genere dicitur quod est alicui congruum aut conveniens; vel definiente *Aristotele*, quod omnia appetunt: non *collective*, quasi omnia idem appeterent, sed *distributive*; scilicet, quod quisque appetit id, quod sibi Bonum est, sive illud sit *Honestum*, *Utile*, vel *Fucundum*.

Bonorum tria sunt genera:

- 1°. *Animi*, ut virtutes omnes, cum *Intellectuales*, tum *Morales*, earumque *Actiones*; ut & *Voluptas*, quæ earum actionum comes est.
- 2°. *Corporis*, ut *Sanitas*, *Robur*, *Pulchritudo*, *Sensuum Integritas*, &c.
- 3°. *Fortunæ*, quæ & Bona externa dicuntur, ut *Honor*, *Divitiæ*, *Eὐδαιμονία*, *Libertas*, *Amici*, &c.

Bona Corporis & Fortunæ (licet *Animi Bonis* Inferiora sint, eo quod nec in nostra potestate sunt,

6 COMPENDIUM

neque in illis sita est *Honestas*) sunt tamen vere & ἀπλῶς Bona: & proinde, quæ illis opponuntur, sunt revera mala, ut *Morbus*, *Ignominia*, &c. contra quam volunt *Stoici*.

C A P. III.

De summo Bono.

BONUM aliud est *Finis*, aliud *Medium ad Finem*. *Finis* expectitur propter se, *Medium* non nisi propter *Finem*.

Fines alii aliis subordinantur, qua tamen subordinatione non proceditur in Infinitum; sed datur aliquis *Ultimus Finis*, qui appetitum satiat & explet. Hic autem *Finis Summum Bonum* seu *Felicitas* appellatur.

Felicitas non consistit :

Primo,

ETHICES. 7

Primo, in *Divitiis* ; ut existimat
vulgus : neque

Secundo, in *Honore* ; ut *Politicus* :
neque

Tertio, in *Voluptate* ; ut *Epicu-
rei* : neque

Quarto, in *Contemplatione* ; ut *The-
oretici* : neque

Quinto, in *Idea Boni* ; ut *Plato*
cum *Academicis* : neque

Sexto, in *Sola virtute* & ejus
Habitu ; ut *Stoici*. Nonnulli
enim dicunt *Stoicos* Felicita-
tem posuisse in *habitu vir-
tutis*.

Felicitas, secundum *Peripateticos*,
non est unum aliquod & simplex
Bonum, sed quid aggregatum ex
omnium *Bonorum* genere : vel, *Sta-
tus omnium Bonorum aggregatione per-
fectus* ; quemadmodum eam defini-
vit *Boethius*.

Sicut autem *Bona* alia aliis ma-
jora sunt, ita non omnia æque ne-
cessaria sunt ad *Felicitatem* : sed
alia

8 COMPENDIUM

alia ejus *Essentiam* constituunt, ut *virtus ejusque Actiones* : alia eam consequuntur, ut *voluptas animi*, quæ à virtute nascitur & conscientia recte factorum : alia demum Felicitatem complent, seu ad ejus integritatem faciunt ; ut *Bona corporis & Fortunæ* ; quorum alia sunt *instrumenta*, alia vero *ornamenta Felicitatis*.

Cum Felicitas ab *Aristotele* definitur, *Operatio animæ rationalis secundum optimam & perfectissimam virtutem in vita perfectâ*, sola essentia felicitatis iis verbis exprimitur ; reliqua, quæ ad ejus integritatem spectant, alibi addit *Philosophus*.

Felicitas est *Bonum stabile*, & tale quod non facile amitti potest. Nam *virtus*, quæ est quasi basis *Felicitatis*, & in qua ponitur ejus *Essentia*, nec eripi potest invitis, nec cum *Fortunæ & Corporis Bonis* statim aufertur. Proinde *Bono-*

rum

rum externorum amissio non tollit felicitatis Essentiam, sed minuit solummodo & mutilat ejus integritatem.

Felicitatem dividit Aristoteles in *Speculativam & Practicam*; quæ non sunt duæ species *Felicitatis*, sed partes ex quibus una hominis *Felicitas* constituitur.

C A P. IV.

*De actionum humanarum Principiis :
& primo de Intellectu.*

HAtenus de *Fine Ethicæ*. Sequuntur *Media* ad Finem.

Antequam vero ad ea proceditur, agendum est de *Actionibus humanis* tanquam de *Objecto* seu *Materia Philosophiæ Moralis*. Harum autem actionum *principia & affectiones* considerandæ sunt.

Prin-

10 COMPENDIUM

Principia actionum humanarum
tria sunt.

Intellectus,

Voluntas, seu Appetitus rationalis, &

Appetitus sensitivus.

*Intellectus est Facultas anima
rationalis, qua homo res cognoscit
& apprehendit deque iis iudicat :
estque*

*Primo, Speculativus ; qui res ab-
solute considerat & quoad earum
Essentiam & quatenus res sunt.*

*Secundo Practicus ; qui res con-
siderat ut sunt Bonæ vel Malæ.*

*Hujus actus primus est Judicium,
sive Bonum, sive Malum : estque*

*Primo, Absolutum ; quod res
seorsim considerat, ac discer-
nit quid in se Bonum vel Ma-
lum sit.*

*Secundo, Comparatum ; quod res
cum aliis rebus comparat, ac
discernit quid sit melius, quid
deterius.*

Abso-

Absolutum *intellectus Practici* Judicium sequitur *Velleitas*; comparatum, *Volitio*. Exempli gratia. Mercator, oborta tempestate, *vellet* quidem Merces suas in navi servare, ut *in se Bonum*; vult tamen, *rebus sic stantibus* eas in mare projicere; quod judicat esse *melius* omnibus spectatis.

Actus Secundus. *Intellectus Practici* est Propositio Objecti ad Voluntatem sub ratione appetendi & fugiendi.

Actus Tertius est Deliberatio seu Consultatio, *Grace βέλδου*; quæ est inquisitio & collatio *Mediorum* inter se, ut præ cæteris commodiora eligantur.

Objectum ejus est *Bonum* [omnia enim illud appetunt,] idque *contingens*, [de iis enim, quæ aliter se habere nequeunt, non est deliberandum,] & *situm in nostra potestate*, τὸ ἐφ' ἡμῶν, [quippe nemo deliberat de rebus supra se positis,]
quasi-

12 COMPENDIUM

quaesitumque ob Finem [de *Fine* enim ipso nulla est deliberatio, sed de *Mediis* tantum.]

Hactenus de *Intellectu* ejusque *Actibus* : sequitur *Voluntas*.

C A P. V.

De Voluntate & ejus Actibus.

Voluntas est facultas animae rationalis qua (praeunte cognitione Intellectuali) homo prosequitur bonum & aversatur malum.

Hujus considerandi § 1°. *Actus*.
sunt § 2°. *Affectus*.

Actus Voluntatis est

1°. *Imperatus* ; qui ad Imperium Voluntatis à potentiis illi subiectis exercetur : ut *ambulatio*, *locutio*, &c.

2°. *Elicitus* ; quem Voluntas in se & immediate elicit ; estque iterum duplex,

1°. *Ne-*

fito

1°. *Negativus* seu actus *aversa-*
tionis circa malum, qui dicitur
Nolitio.

2°. *Positivus* seu actus *prosecu-*
tionis circa bonum, qui dici-
tur *Volitio*: atque hæc duplex
est,

1°. *Circa Finem*.

2°. *Circa Media*.

1°. Actus *prosecutionis* circa bonum
respectu *Finis* est triplex,

1°. *Velleitas*, quæ est actus sus-
pensus & inefficax, quo Vo-
luntas fertur in bonum sine
pleno proposito illud conse-
quendi: quia sc. illud conse-
qui omnino non potest, vel
non satis commode.

2°. *Volitio* (quæ & *intentio* dici-
tur) quæ est Actus Voluntatis
circa finem cum pleno propo-
sito illum consequendi.

3°. *Fruitio*, quæ est complacen-
tia Voluntatis in fine acqui-
sito.

C

2°. Respectu

14 COMPENDIUM

2°. Respectu *Mediorum* est duplex,

1°. *Electio*, (Græce *λογισμός*)
qua Voluntas (præeunte cog-
nitione & deliberatione) alia
media præ aliis eligit.

2°. *Usus* (seu *executio*) quo Vo-
luntas media adhibet & appli-
cat ad finem consequendum.

Ordo igitur Actuum *Intellectus* &
Voluntatis sic se habet. Primo *In-*
tellectus finem proponit, tum eun-
dem *Voluntas* vult & intendit, de-
inde *Intellectus* cogitat de mediis, &
cum plura se offerunt, instituta
comparatione commodiora cæteris
præponit: ea statim *Voluntas* eligit
& approbat; & postremo membra
corporis movet ad media illa exer-
cenda, ut per ea finem sibi propo-
situm consequatur.

Hæc de *Actibus Voluntatis*: se-
quuntur ejus *Affectiones*.

C A P. VI.

De Voluntatis Affectionibus.

Affectiones Voluntatis sunt duæ,

1°. *Libertas*, quam obtinet in propriis suis actibus.

2°. *Imperium*, quod exercet in reliquas potentias.

Libertas (Græce ἀντὶ τῆς ἐξουσίας) est per quam Voluntas est Domina suorum Actuum; ita ut possit agere vel non agere, quicquid, quantum, & quando lubet, eorum scilicet quæ sunt in nostra potestate, ἵνα ἡμῖν; ad hæc enim sola se extendit voluntatis Libertas: è contra autem agens necessarium ad unum aliquod agendum determinatur, agitque quando & quantum potest; ut ignis non potest non comburere

16 COMPENDIUM

habili materia applicata. Libertas alia est,

1°. *Contrarietatis*, seu quoad *specificacionem Actus*, qua Voluntas pro Libitu suo potest agere hoc vel illud, velle hoc obiectum præ alio, aut etiam velle aut nolle.

2°. *Contradictionis*, seu quoad *exercitium Actus*, qua Voluntas potest agere vel non agere, actum suum exercere vel suspendere.

Priorem Libertatem Voluntas non habet: non enim potest vel bonum nolle, vel malum velle.

Posteriores vero habet circa quodcunque obiectum, excepto fine ultimo, quem necessario vult non libere.

Imperium Voluntatis in reliquas potentias est duplex,

1°. *Politicum* seu *Civile*, cum potentia quibus imperat in aliquibus parent, in aliis vero non,

non, *Civium* instar, qui in nonnullis jus habent contradicendi. Hujusmodi Imperium Voluntas exercet in *intellectum* & *appetitum sensitivum*.

20. *Despoticum* seu *Herile*, cum potentiae, quibus imperat, sunt ejus penitus mancipia, nec ei in ullis contradicunt. Hujusmodi imperium exercet Voluntas in *potentiam loco-motivam*.

Haecenus de *Intellectu* & *Voluntate*; restat *Appetitus sensitivus*.

C A P. VII.

De Appetitu sensitivo & Affectionibus ejus.

Appetitus sensitivus est facultas Animae sensitivae, qua animal fertur in bonum & aversatur malum praeunte cognitione sensitivâ. Estque duplex,

18 COMPENDIUM

1°. *Concupiscibilis* (*ἐκδυμνήδης*)
qui versatur circa bonum vel
malum absolute & simpliciter
spectatum.

2°. *Irascibilis* (*θυμώδης*) qui ver-
satur circa bonum & malum
arduum.

Actus Intensus Appetitus sensitivi
dicitur *Affectus*, Metonymice *Passio*,
& definiri solet, *Motus appetitus sen-*
sitivi ex vehementiori apprehensione
objecti ortus & cum extraordinario
Spirituum motu conjunctus.

Passiones aliæ sunt,

1°. *Simplices*, quæ in se & quoad
speciem nec bonæ sunt nec ma-
læ, sed indifferentes: bonita-
tem vero & malitiam habent à
circumstantiis.

2°. *Mixtæ*, quæ semper aliquid
virtutis aut vitii admixtum ha-
bent, ut *Invidia*.

Simplices Passiones secundum Sto-
icos quatuor sunt,

1°. *Desi-*

- 1°. *Desiderium* } circa } absens.
 2°. *Latitia* } bonum } præsens.
 3°. *Fuga* } circa } imminens.
 4°. *Tristitia* } malum } præsens.

Secundum *Peripateticos* undecim numerantur *Passiones*: quarum sex in *Appetitu Concupiscibili* collocantur; scilicet,

- 1°. *Amor*; quo *Appetitus* fertur in *bonum* ut *bonum* est, abstrahendo & ab absenti & præsenti.
 2°. *Odium*; quo *Appetitus* averfatur *malum* abstrahendo & ab absenti & præsenti.
 3°. *Fuga*; qua *Appetitus* averfatur *malum* absens.
 4°. *Desiderium*; quo *Appetitus* e contra fertur in *bonum* absens.
 5°. *Gaudium*, quo *Appetitus* sibi complacet in fruitione *boni* præsentis.
 6°. *Dolor*; quo *Appetitus* cum quadam inquietudine & perturbatione

20 COMPENDIUM

turbatione versatur circa *malum* præsens.

In *Appetitu* vero *Irascibili* quinque,

1°. *Spes* ; qua *Appetitus* fertur in *bonum absens arduum* sed possibile obtineri.

2°. *Desperatio* ; qua *Appetitus* versatur circa *bonum absens* quod judicatur impossibile obtineri.

3°. *Timor* ; quo *Appetitus* horret *malum imminens insuperabile*.

4°. *Audacia* ; qua quis se accingit adversus *malum superabile*.

5°. *Ira* ; quæ est *Appetitus vindictæ* ob injuriam illatam.

In *Passionibus* duplex reperitur *Contrarietas*,

1°. *Ratione Objectorum*, ut inter *spem* & *metum* : hic enim versatur circa *malum* ; illa circa *bonum*.

2°. *Ra-*

20. *Ratione Terminorum*, seu accessus & recessus; ut inter *spem* & *desperationem*; quarum utraque versatur circa *bonum*, sed *spes* ad illud accedit tanquam ad *Terminum ad quem*; *desperatio* ab eo recedit tanquam à *Termino à quo*.

Hæc de *Principiis* humanarum *Actionum*, sc. *Intellectu*, *Voluntate*, & *Appetitu sensitivo*; sequuntur jam earum *Affectiones*.

C A P. VIII.

De Affectioibus actionum humanarum, & primo de Invito & Spontaneo.

Affectioes, vel, si mavis, *Differentiæ* actuum humanorum sunt,

Primo, *Invitum* vel *Spontaneum* esse.

Secundo,

22 COMPENDIUM

Secundo, *Bonum* vel *Malum* esse.

Primo, *Invitum*, Græce ἀνέναντον; aliud est,

1°. Ex *violentia*; quod provenit à principio extrinseco, satis valido, non concurrente passo; veluti cum quis *alium* vel *semetipsum* verberare cogitur. Hujusmodi *violentia voluntati* ipsi non infertur, sed *corpori*; sive actui voluntatis *imperato*, non *elicit*. Aliud,

2°. Ex *ignorantia*; de qua (quum omnis ignorantia non reddit actionem invitam) distinguendum. Est igitur vel,

Primo, *Juris*, quæ est itidem 2^x.

1°. *Universalis*, cum ignorantur communia præcepta justii & injusti: ut utrùm *homicidium sit peccatum* necne. Vel,

2°. *Particularis*, cum ignoratur speciale aliquod præceptum, ut *carnes non esse comedendas hac vel illa die*.

Secundo,

Secundo, *Facti*, cū quis ignorat se id facere quod revera facit : ut si quis hominem in spelunca latentem pro cervo interfecerit ; probè sciens *Homicidium* non esse licitum, sed ignorans id quod fecit esse *Homicidium*.

Hæc ignorantia est duplex,

1°. *Invincibilis*, cum quis omnem quam potest & debet diligentiam adhibet ut sciat, nec tamen scire potest.

2°. *Vincibilis*, quam quis debita diligentia adhibita potest tollere.

Estque duplex,

1°. *Affectata* ; quam aliquis procurat ut inde excusetur, veluti cum quis aures obturat, ne audiat edictum Regis.

2°. *Crassa & supina* ex negligentia profecta.

Ignorantia *invincibilis* siue *Juris* siue *Facti* cujuscunque (qualis est in iis qui non sunt mentis compotes)

24 COMPENDIUM

potes) actionem reddit *invitam*, adeoque excusat non à tanto solum sed à toto; cum nemo teneatur ad impossibile.

2°. *Spontaneum* (Græce *ἐκούριον*) est quod provenit à principio intrinseco cum cognitione; & dicitur *voluntarium*, atque duplex est,

1°. *Formaliter directe* & *in se* positum, in quod voluntas fertur immediate & expresse; ut si quis gladium stringens aliquem transfigeret.

2°. *Virtualiter, indirecte* & *in alio* positum, cum voluntas non fertur immediate in rem ipsam sed in proximam illius causam; veluti cum quis cibum vult comedere, quem novit salutis suæ noxium esse. Morbus inde contractus dicitur voluntarius, non *in se* sed *in sua causa*.

Inter *Actiones* pure *Spontaneas* & pure *invitas* dantur quædam
media

media natura. Hæ partim *spon-*
tanea, partim *invita* sunt: prop-
 tereaque *mixta* dicuntur, quales
 sunt illæ, quæ *metu* extorquentur;
 veluti cùm Viator latroni dat cru-
 menam, ut sese incolumem servet.
 Hujusmodi Actiones possunt dupli-
 citer considerari,

10. *Absolute & in se*; & sic sunt
invita.

20. *Respectu finis*, cujus gratia
 fiunt; & sic sunt *voluntaria.*

Hactenus de *Invito & Spontaneo*;
 sequitur altera humanarum Actio-
 num Affectio, scilicet *Bonitas &*
Malitia.

C A P. IX.

De *Actionum Humanarum Bonitate*
& Malitia.

Bonitas Actionis Moralis est con-
 formitas ejusdem ad rectam ra-
 tionem.

D

Mali-

Malitia est difformitas ejusdem à recta ratione.

Recta autem ratio est Judicium Intellectus rite deductum ex principiis necessario veris.

Actiones Humanae sunt in genere triplices,

- 1°. *Simpliciter bonæ*, ut *Deum colere*.
- 2°. *Simpliciter malæ*, ut *furari &c.*
- 3°. *Adiaphora seu indifferentes*, ut *carnem edere*.

Quæ spectari possunt,

- 1°. In *specie* & secundum substantiam seu earum essentiam, & sic sunt *indifferentes*.
- 2°. In *individuo* & quoad earum circumstantias, & sic sunt semper *bonæ vel malæ*, prout sunt bene vel malè circumstantiata,

Circumstantiæ istæ, è quibus *Actiones bonitatem & malitiam* sumunt, hoc versu comprehenduntur:

Quis,

*Quis, quid, ubi, quibus auxiliis,
cur, quomodo, quando.*

Hæ omnes, si sint debite, actum reddunt moraliter bonum: sin una aliqua circumstantiarum aut plures sint indebite, actus erit malus; juxta vulgatum illud, Bonum est ex integra causa, Malum ex quolibet defectu.

De fine & objecto Moralis Philosophiæ jam dictum est: sequuntur media quibus ad illum finem perveniatur.

C A P. X.

De Mediis, ac primo de Prudentiâ.

MEDIA, quibus ad felicitatem pervenitur, sunt *Virtutes*; & (ut nonnulli addunt ex *Aristotele*) *Amicitia*.

Virtutes sunt,

D 2.

10. Intel-

28 COMPENDIUM

1°. *Intellectuales*, quæ sunt *Habitus* animæ, quibus mens ad ob-
undas suas operationes recte dis-
ponitur: suntque,

1°. *Speculativa*, quæ in nuda vir-
tutis speculatione consistunt;
ut *Intelligentia*, *Sapientia*, &
Scientia.

2°. *Practica*, quæ cognitionem
ad actus ordinant; ut *Pru-
dentia* & *Ars*.

2°. *Morales*, de quibus infra.

Prudentia (quæ sola inter *In-
tellectuales* ad *Moralem* spectat *Phi-
losophiam*) est *Habitus* intellectus
practici cum recta ratione activus,
circa ea quæ sunt homini bona
vel mala: seu brevius, est recta
ratio agibilium sive rerum agenda-
rum. Estque,

1°. *Agibilium Universalium*, qua
præcipitur, v. gr. cibo, mo-
derate utendum esse; & di-
citur *Synteresis*, quæ est ha-
bitus principiorum primorum
practi-

practicorum, quæ nobis à natura indita sunt; sicuti Intellectiva est habitus primorum principiorum speculativorum, quæ per se nota sunt.

2°. *Agibilem particularium, quæ huic homini, hoc tempore, hic cibi modus præscribitur.*

Illam dicitur *Prudentia practica*; hæc *præcepta practica*. Licet enim utraque ad *regem* ordinatur, hæc tamen directius & immediatius, illa remotius & quasi è longinquo: unde est, quod Prudentes ii dicuntur, non qui de *agilibus* in *universali* recte judicant, sed qui norunt quid sit *hic & nunc agendum* pro ratione circumstantiarum.

Prudentia causa sunt,

1°. *Præcepta, quæ suppeditant cognitionem universalium.*

2°. *Experientia, quæ singularium.*

Prudentia cum virtute morali necessario conjuncta est, adeo ut,

30 COMPENDIUM

10. Nemo vir bonus esse possit
sine prudentia; hæc enim vir-
tutibus moralibus præsidet &
dictitat quid in quaque re
agendum sit.

20. Nemo prudens esse possit sine
virtute morali: vitiositas enim
mentem occæcat, ejusque judi-
cium pervertit.

CAPUT XL

De Virtute Morali in Genere.

Virtus Moralis est habitus elec-
tivus in mediocritate consistens,
quæ penes nos est, & ratione definita,
prout vir prudens eam definiaverit.

Virtutem esse habitum ex eo e-
vincitur, quod neque sit Affectus,
nec Facultas (nam hæc tria tan-
tùm sunt in anima sc. Affectus,
Facultas & Habitus) cum ab iis
nec

nec bonus nec malus quispiam denominetur, contra quam accidit in virtutibus vitiisque. Relinquitur igitur *virtutem moralem* esse habitum.

Virtutes morales sunt in Appetitu sensitivo *objective* seu *influxive*, in voluntate vero *subjective*, quia sunt *Habitus electivi* quales *Appetitui sensitivo* non conveniunt.

Objectum virtutis est duplex,

1°. *Internum*, sc. Affectus & Actus, ut voluptas & dolor.

2°. *Externum*, quod pro conditione virtutum specifica varium est & multiplex.

Forma virtutis est mediocritas in Affectibus & Actionibus; iis sc. quæ sunt mediocritatis capaces.

Medium est duplex,

1°. *Arithmeticum*, sive rei, quod æqualiter distat ab extremis.

2°. *Geome-*

20. *Geometricum, sive rationis,* quod unicuique convenit, & neque nimium est neque parum.

Virtutes positæ sunt medio *rationis* non *rei*, excepta iustitia commutativa :

1°. Ob earum inæqualem à vitiis distantiam ;

2°. Quia virtutis est se accommodare ad varias circumstantias.

Virtus quoad *qualitatem* & *intensionem* est divisibilis ; non quoad *quantitatem* : quod enim recedit à virtute peccatum est.

CAP. XII.

De Causa efficiente Virtutis Moral.

Virtus Moralis non est effecti-
ve,

1°. A temperamento corporis; quia hoc non est in nostra potestate, ut mores sunt; & præterea sæpe videmus mutato temperamento non mutari mores, & vice versa: nec

2°. A natura, sic enim esset immutabilis; & ad eam amplectendam alendamque frustra instituerentur præmia & pœnæ. Est tamen à natura (sicut & à temperamento) dispositive, & prout naturale opponitur disconvenienti & violento, non vero ut pugnat cum voluntario: nec

3°. Ab

3°. *Ab institutione aut doctrina,*
 nisi directive; nam absque
 consuetudine parum profunt.

Relinquitur ergo ut *consuetudo* sive
frequens bonarum actionum exercitium
 sit præcipua & proxima virtutis
causa. Quemadmodum enim fabri
 fabricando, sic iuste agendo evadi-
 mus iusti.

Actiones, è quibus emergit vir-
 tus, sunt bonæ, licet incomplete;
 & proinde ejusdem speciei cum
 actionibus virtutem jam compara-
 tam sequentibus.

Ad *virtutem consequendam* tria
 hæc præcepta sunt studiose obser-
 vanda:

1°. Maxime ab eo vitio decli-
 nandum est, quod virtuti ma-
 xime adversatur.

2°. Ab eo etiam, ad quod sumus
 natura maxime proclives.

3°. Suspectum sit quicquid sub
 voluptatis specie se sensibus
 nostris commendare studet.

Signum

Signum *acquisita virtutis* est *voluptas* ex bonis actionibus percepta.

Virtutes (si perfectæ) sunt omnes vinculo *prudentiæ* inter se connexæ.

Hactenus de *virtute* in genere: sequuntur jam *virtutes in specie*, ubi *Pietati*, tanquam *Reginæ*, merito assurgunt omnes.

C A P. XIII.

De Pietate.

Pietas, stricte sumpta, est *virtus Deum rite religioseque colendi*. Latius accepta *cultum illum Divinum* (qualis omnium animis infixus est) denotat.

Deo *cultum* sive *pietatem* deberi evincit admiranda ejus in mundi fabrica relucens *Sapientia*,

&

36 COMPENDIUM

& specialis in humanam societatem
Bonitas. Cultus Dei est duplex,

10. *Internus, sive animi, qui constat amore & timore.*

2. *Externus, sive corporis, cujus potissima pars est precatio; ejusque duæ sunt species,*

10. *Petitio.*

20. *Gratiarum actio.*

Actus externus Deo non est gratus sine interno.

Pietati opponitur,

10. *In excessu, superstitio.*

20. *In defectu, impietas, sive atheismus.*

C A P. XIV.

De Fortitudine.

FUIT *Pietas, quæ Deum proxime respicit; sequitur Probitas, quæ in officiis humanis occupatur,*

occupatur, cujus vulgo enumerantur
duodecim species, sc.

- 1^a. *Prudentia*,
- 2^a. *Fortitudo*,
- 3^a. *Temperantia*,
- 4^a. *Iustitia*,
- 5^a. *Liberalitas*,
- 6^a. *Magnificencia*,
- 7^a. *Magnanimitas*,
- 8^a. *Modestia circa honores*,
- 9^a. *Mansuetudo*,
- 10^a. *Veracitas*,
- 11^a. *Comitas*,
- 12^a. *Urbanitas*.

Quarum aliquæ
gradu potius quam *essentia* & *specie*
distinguuntur, nisi cum nonnullis
dicamus *magis* & *minus* in *Ethicis*
diversificare speciem.

Ex *virtutibus* istis quatuor priores
(ob dignitatem) *Cardinales* sive *He-*
roicæ nuncupantur.

De *Prudentia* jam egimus, sc.
Cap. 10mo. proxime sequitur,

E

Forti-

Fortitudo, quæ est *Virtus servans mediocritatem in metu & audacia circa terribilia.*

Objectum ejus est duplex vel,

1°. *Internum, δουλία, metus, seu potius meticulositas, & δεισιπρία præcepta audacia: quæ sunt etiam ejus extrema.*

2°. *Externum, quod est in genere τὸ φοβερόν, quicquid timorem potest incutere (modo malum non sit inhonestum, sed triste) & præsertim mors bellica.*

Officium *viri Fortis* est intrepide aggredi & constanter sustinere pericula, idque honestatis gratia, ubi, quando, & quomodo oportet.

Fortes ideo non sunt,

1°. *Αὐτοφύβοι*, qui violentas sibi manus injiciunt: neque

2°. *Μερόμαχοι*, qui duello congregiuntur: neque

3°. Qui-

- 3°. Quicunque malo affectu concitati sese in periculum temere conjiciunt, neque
4°. Qui præcipue prædæ causa militant,

C A P. XV.

De Temperantia.

Temperantia est Virtus servans mediocritatem in voluptatibus gustus & tactus.

Objectum ejus est duplex;

- 1°. Internum, nempe cupiditas;
2°. Externum, estque voluptas & quæ eam afferunt; non animi voluptas, neque visus, neque odoratus &c. nisi secundario & per accideps, quatenus scilicet memoriam re-fricant aut spem faciunt earum voluptatum, quæ ad

40 COMPENDIUM

gustum & tactum directe pertinent.

Officium *virī Temperantis* est inhonestas voluptates prorsus averfari, licitas moderate appetere & frui eo quo oportet modo.

Temperantia opponitur,

In excessu, *intemperantia*.

In defectu, *stupiditas*.

Cupiditates sunt duplices,

10. *Naturales* & toti speciei communes, quales sunt *cibi & potus*.

20. *Adventitia* & unicuique peculiare, quales sunt *desiderium hujus aut illius cibi aut potus*. In his maxime, idque in excessu, peccatur.

Temperantia est duplex,

10. *Frugalitas*, quæ est in cibo & potu: cujus extrema sunt in excessu, *Edacitas* & *Bibacitas*: in defectu, *Nimia ab iis abstinencia*.

20. *Castitas*,

20. *Castitas*, quæ est in Venere
& rebus ad eam pertinenti-
bus.

Intemperans pejor est *Ignaro* & *Ti-
mido*: quia actiones, quibus compa-
ratur *Fortitudo* magis molestæ sunt
& periculosæ, quam ex quibus com-
paratur *Temperantia*.

C A P. XVI.

De Liberalitate & Magnificentia.

Liberalitas est *Virtus* servans
mediocritatem in appetendis, dan-
dis, & accipiendis pecuniis.

Objectum ejus est duplex,

10. *Internum*, scilicet pecunia cu-
piditas.

20. *Externum*, scilicet ipsa pe-
cunia,

Quod in accipiendo consistit Li-
beralitas exinde constat; quod

42 COMPENDIUM

nemo aliquid dare potest, qui nihil
unquam recepit : sed præcipue in
dando cernitur, quia,

1°. Dare difficilius est, quam ac-
cipere, &

2°. Virtutis est magis bene me-
reri de aliquo, quam beneficio
affici.

In dando expendendæ sunt omnes
circumstantiæ, viz. *Finis, Persona,*
Quantitas & Qualitas beneficiorum,
Tempus, Locus & Animus.

Nam dandum est,

1°. *Honestatis gratia.*

2°. *Honeste merentibus.*

3°. *Habenda est sui ipsius & acci-
pientis ratio.*

4°. *Utilia & justa danda sunt.*

5°. *Cito & opportune.*

6°. *Hilariter.*

In accipiendo vir *Liberalis* non est,

1°. *Petax ; sed*

2°. *Verecunde accipit,*

3°. *A bonis,*

4°. *Quod recte datur.*

Extrema

Extrema *Liberalitatis* sunt,

1°. In excessu, ἀσώλεια, seu *prodigalitas*.

2°. In defectu, ἀνελευθερία *illiberalitas*, seu *avaritia*. Quæ quidem est deterior *prodigalitate* ob hæc duas causas: quia,

1°. Est vitium magis insanabile.

2°. Prodigus multis prodest, Avarus nemini, ne quidem sibi ipsi.

Magnificencia est *Virtus* servans *mediocritatem* in *magnis sumptibus*; unde *gradu* potius quam *specie* differt à *Liberalitate*.

Officium *Magnifici* est sumptus facere pares opibus & facultatibus suis; non ostentationis, sed honestatis gratia.

Extrema ejus sunt,

1°. In excessu, βαναυσία, *luxus*, & ἀπειροκαλία, *imperitia decori*.

2°. In defectu, μικροπρέπεια, *sordes*.

C A P. XVII.

De Magnanimitate & Modestia.

Magnanimitas est *Virtus servans mediocritatem in cupiditate & studio magnorum honorum.*

Objectum ejus est duplex,

1°. Internum, *honoris cupiditas.*

2°. Externum, *ipse honor.*

Officium *Magnanimi* est magnos honores decenter expetere, oblatos modeste accipere, eosque diligenter tueri & conservare.

Magnanimus,

est { 1°. *Φαυδός* vel
εὐφραδός, qui aperte
amicum vel inimicum
se profitetur.

2°. *Θαυμασιός* qui
facile admiratur quid-
piam.

30. Μνησίκακος, *memor injuriæ.*

40. Ανδροπολόγος, *qui de aliis liberè loquitur.*

non est 50. Επαινετικός, *sui ipsius laudator.*

60. Κακολόγος, *Maledicus.*

70. Φιλοκίνδυνος, seu
μικροκίνδυνος, *qui temere se parvis periculis obicit, sed magnis, atque in iis ἀφαιδής ἐστι τὸ βίει, non parcit vitæ suæ.*

Magnanimitati opponitur,

10. In excessu, χαυνότης, *fastus.*

20. In defectu, μικροψυχία, *pusillanimitas.*

Modestia est *Virtus servans mediocritatem in cupiditate & studio parvorum honorum.* Unde ita se habet ad *Magnanimitatem* ut *Liberalitas*
ad

ad Magnificentiam.

Officium *Modesti* est eos solum honores ambire, qui virtuti & meritis debentur, quosque præsens Reipublicæ status & occasio temporum facile indulgent.

Illi affines sunt aquabilitas animi & humilitas.

Modestia opponitur,

1°. In excessu, φιλοψυχία, ambitio.

2°. In defectu, ἀφιλοψυχία, nimia animi demissio.

C A P. XVIII.

De Mansuetudine.

Mansuetudo est *Virtus* servans mediocritatem in irascendo & vindicando.

Objectum ejus est duplex,

1°. Internum, estque ira, affectus omnium vehementissimus, turpissimus, & perniciosissimus.

2°. *Externum*, scilicet quicquid
iram provocare solet.

Mediocritas in irascendo servabitur,
si irascamur ob quas res, quibus,
quemadmodum & quomodo oportet.

Ex ira oritur *vindicta*; quæ
est,

1°. *Defensiva*; quam natura sua-
det esse *licitam*.

2°. *Offensiva*; estque duplex,

1°. *Privata*, quæ non est li-
cita.

2°. *Publica*, quæ non solum li-
cita est, sed & *necessaria*.

In qua tamen cavendum est, ne
major sit poena quam culpa, & ne
magistratus in exsequenda sententia
pravis affectibus abripiatur.

Mansuetudini opponitur,

1°. In excessu, ἐργιλότης, *nimia*
ira, *iracundia*.

2°. In defectu, ἀεργυσία, *ira va-*
cuitas, *nimia lenitudo*.

CAP. XIX.

De Veracitate.

Veracitas, Comitas, & Urbanitas dicuntur virtutes ὁμιλητικαί, quia in vitæ quotidianæ consuetudine (ὁμιλία) solent adhiberi.

Veracitas est *Virtus qua sermone, gestu, vestituque, atque adeo tota vita veritatem profiteamur.*

Quod *Logice* falsum est, *Ethice* potest esse verum.

Verax non semper & ubique verum prodit, nec apud quosvis; imo licet interdum *veritatem* occultare *indirecta* responsione, & *ambiguis* sed *usitatis* loquendi formulis interrogationes infidiosas eludere, vel partem veritatis reticere.

Æquivocationes tamen *Jesuiticae* sunt prorsus abominandæ: quia
una

una tantum parte usitatae sunt, altera vero inusitatae, & cum intentione fallendi proferuntur.

Veracitati opponitur,

1°. In genere *Mendacitas*.

2°. In specie,

1°. In excessu, ἀλαζονεία, ἀρ-
rogantia sive *simulatio*.

2°. In defectu, ὀλιγονεία, *dis-*
simulatio.

Aliud est *dicere Mendacium*, aliud *mentiri*: illud *licitum* est (si fiat ex *ignorantia*) hoc *per se malum*, cum sit *abusus vocum & auditorum*.

C A P. XX.

De Comitatu & Urbanitate.

COMITAS (quam *Aristoteles* φιλικόν vocat, quia ad amicitiae similitudinem videtur accedere) est *Vir-*
tus servans mediocritatem in voluptate
aliis (in gestibus scilicet, sermonibus

50 COMPENDIUM

& actionibus) exhibenda.

Comitati opponitur,

10. In excessu, ἀρίσκεια nimium
aliis placendi studium.

20. In defectu, δυσκολία, moro-
fitas.

Εὐτεγμία seu Urbanitas est Vir-
tus servans mediocritatem in ludis &
jocis.

Aliquam ludendi & jocandi ra-
tionem nobis indulgeri è Scriptu-
ris videtur colligi posse. Nam
Εὐτεγμία non simpliciter dam-
nat Apostolus, sed nimiam ejus licen-
tiam.

Quærat an Ludi chartarum,
Scenici, & Gladiatorii &c. sint li-
citi.

Urbanitati opponitur,

10. In excessu, βωμολοχία, Scur-
rilitas.

20. In defectu, ἀγροικία, rusti-
citas.

C A P. XXI.

De Justitia, Jure, & Æquitate.

Justitia est duplex,

- 1°. *Universalis*, quæ nihil aliud est quam omnium virtutum usus & exercitium. Unde *Universalis virtus* vocatur.
- 2°. *Particularis*, quæ est virtus *Moralis* à cæteris distincta & cum illis sub *Universali Justitia* continetur.

Oritur hæc duplex *Justitiæ* divisio à duplici respectu hominis,

- 1°. Ad *republicam* cum qua comparatur ut *pars cum toto*, & dirigit actiones suas, ad *commune bonum* reipublicæ: unde habita legis ratione *νομικὴ* dicitur in oppositione ad *ἐθικὴν*.

20. *Ad quemlibet privatum, cum quo comparatur, ut pars cum parte. Sic Jus & Æquum inter singulos respicit.*

In Justitia Universali quatuor notanda sunt,

10. *Objectum* ejus, quod est *δικαιοσύνη*, *jus*, seu id quod *Juri* proprie dicto est maxime consentaneum.

20. *Oppositum* ejus, quod est *Injustitia*, ita se habens ad singula vitia, ut *Justitia Universalis* ad singulas virtutes.

30. *Necessitas* ejus, quæ in omnibus sed imprimis in *supremo magistratu* necessaria est: in illo enim maxime requiritur ut sit *summe Justus*, & omnium virtutum speciem saltem præ se ferat. Ejus enim actiones omnium oculis subjiuntur: unde est quod dici solet

solet *Magistratum* indicare vi-
rum.

4°. *Extensio* ejus, quæ omnia
respicit quæ legibus consen-
tanea sunt, quatenus illæ justæ
sunt.

C A P. XXII.

De Jure.

JUS est quod recta ratio præscripsit
in usum mutua societatis præstan-
dum: dividiturque,

1°. A *Juris consultis* in *Commune*
& *Proprium* seu *Civile*.

2°. Ab *Aristotele* in *Politicum*
seu *simpliciter Civile* & *Do-*
mesticum, quod sane non est
Jus nisi analogice & secundum
quid.

3°. Ab aliis in *Naturale* & *Posi-*
tivum.

84 COMPENDIUM

10. Naturale est (definiente *Justiniano*) quod natura omnia animalia docuit; siue norma agendi quam natura tradit & à naturali affectione & ratione profluit. Estque,

20. Immutabile; cum quo Deus ipse non dispensare potest.

20. Ubique & semper eandem vim obtinet.

30. Solum homines obligat per modum juris.

40. In iis rebus positum est, quæ sunt communes hominibus cum aliis animantibus, ut *prolis educatio* &c.

50. Deum *mediate* habet auctorem, utpote auctorem naturæ humanæ, cujus ex principiis internis profluit.

Huic affine est,

Jus gentium quod est recte agendi norma, quæ gentium vel hominum plerorumque judicio comprobatur: &

10. Eandem

1°. Eandem habet originem cum *jure naturali*, scilicet *rationem naturalem*. Nam non ex institutis populorum tantum æstimandum est, sed ex eo quod justum esse ipsa *naturalis ratio* dicitur.

2°. In iis rebus positum est, quæ sunt hominibus propriæ, ut *commercium &c.*

2°. Positivum, quod *lege aliqua expressa* ponitur. Estque duplex *Divinum* vel *Humanum*.

1°. *Divinum* est, quod à Deo immediate ponitur; & continetur *Veteri & Novo Testamento*.

2°. *Humanum* est, quod ab *Hominibus* fertur; & dicitur,

1°. *Canonicum*, quod à potestate *Ecclesiastica* ponitur.

2°. *Civile*, quod quisque populus sibi constituit: quo nomine *æquum* venire solet

solet *Jus Romanum*, quod ab omnibus ferè totius orbis cogniti civibus olim fuerit receptum. Estque,

1°. *Scriptum*, ut *Senatus consultum*, *Plebiscitum*, *Edicta Imperatorum*, *Responsa Prudentum* &c.

2°. *Non Scriptum*, seu usu & consensu *utentium* approbatum. Utrumque est duplex,

1°. *Publicum* pro pluribus.

2°. *Privatum* pro quolibet regno, vel Civitate, vel *Universitate*: & vocatur *Jus municipale* seu *Statutum*.

De hoc *Jure* quatuor observanda sunt,

1°. *Quod norma* ejus est *salus populi*.

2°. *Quod non obligat* nisi quibus *latum est*.

3°. *Quod mutabile est*; idque, 1°. *Lata*

1°. *Lata contraria lege.*

2°. *Tacito populi consensu.*

4°. *Quod ejus adjunctum est* **Æ-**
quitas sive *ἐπιείκεια*, quæ est
correctrix seu *emendatrix* legis
 ea parte, qua propter *Uni-*
versalitatem deficit: vel est
 benigna legis *interpretatio* à
 judice prudenti data, qui
 mentem potius quam verba
 respicit Legislatoris.

Extrema *Æquitatis* sunt,

1°. *In excessu strictum & sum-*
um jus absque examine
circumstantiarum.

2°. *In defectu, malitiosa* legis
interpretatio.

Juris oppositum est *Injuria*
 quæ ejus est violatio, & definitur,
Damnum quod alteri invito à vo-
lente & sciente immerito infertur:
 Nam,

1°. *Volenti* non fit injuria.

2°. *Nemo sibi*met injuriam facit.

3°. *Quod-*

58 COMPENDIUM

30. Quodlibet *damnum* alicui *il-*
latum non est *injuria*. Nam

Triplex est *damnum*,

1°. Quando quis alteri nocet *in-*
scius : & vocatur *infortunium*
seu *casus fortuitus*.

2°. Quando quis alteri nocet
præter intentionem sine *malitia*
& *animo* nocendi : & hoc vo-
catur *erratum* seu *culpa*.

3°. Quando quis nocet *sciens*
vel *ex animo* : & hujusmodi
damnum est *injuria* ; & in-
fertur,

1°. *Dolo*, scilicet *ignoranti*.

2°. *Vi*, nimirum *scienti*.

Qui sibi *manus violentas* inferunt,
sunt *injurii*, non in *seipsos*, sed in
republicam : ac proinde *ignominia*
solent affici.

C A P.

C A P. XXIII.

De Justitia Particulari.

JUSTITIA Particularis est *constans*
& *perpetua voluntas suum cuique*
tribuendi; scilicet in Pœna, Præmio
& Debito.

Versatur hæc Virtus inter *plus*
& *minus* tanquam extrema. Nam,

1°. Siquis *plus boni, quam par*
est, usurpat, ελαονεκλῆς, sive
injurius est.

2°. Siquis *minus damni vel one-*
rum infert, quam oportet; is
etiam est injurius.

Objectum circa quod versatur ea
sunt, in quibus *bona malave for-*
tuna collocari solet; quatenus aliis
jure debentur.

Mediocritas, in qua consistit,
est *Analogica, non simplex, ut in*
aliis

60. COMPENDIUM

aliis *virtutibus* : quia æquitas quæ inter cives pro ratione *meriti*, & inter res pro ratione *pretii* requiritur, non eandem habet normam. Ideo duplex est Justitia particularis,
 10. *Distributiva*, quæ in recta distributione pœnarum & præmiorum consistit ; de qua observandum,

10. *Objectum* ejus, scilicet personæ *publicæ* & *privatæ*, atque etiam *bona* vel *mala externa*.

20. *Mediocritas* ejusdem ; & ea quam servat, est *Geometrica*, habitâ ratione personarum & circumstantiarum : uti qui *plus* reipublicæ profuit *majori* præmio est afficiendus, quam qui *minus* ; & è contra.

Recte *distributioni* opponuntur quædam species *Injustitiæ*,

10. *Tygaris*, pœnis animos exasperans.

2°. *Προσποληψία*, quæ veritatem non respicit, sed alia personarum accidentia.

3°. *Socordia*, quæ neque dignis præmia distribuit, neque delinquentibus pœnas.

2°. *Commutativa*, quæ in contractibus & recta institutione commerciorum versatur. In ea duo notanda sunt,

1°. *Medium* ejus, quod est *Arithmeticum*, & æqualitatem rerum simpliciter spectat; in *proportionem* scilicet *Arithmetica*.

2°. *Norma* ejus, quæ est *mensura contractuum*: atque duplex est,

1°. *Naturalis*, quæ est *indigentia*; nam quo plus vel minus res est usui alicujus, eo pluris vel minoris est pretii.

2°. *Arbitraria*, & hominum ingenio excogitata, ut *nummus*: quemadmodum si mihi opus sit re aliqua tua, & non aliquid habeam quo tu indiges ad permutationem

G faciendam,

faciendam, possum tibi *nummum* tanquam *sponsorem* dare, ut certo scias pro indigentia tua futura, quodcunque petes, vel à me vel ab alio, eodem dato *sponsore* te consecuturum.

Huic *justitia* opponuntur.

1°. *Contractus inviti.*

2°. *Nimium lucri.*

3°. *Furtum.*

4°. *Usura lucratoria.*

1°. Quærat^{ur} merito, ad quam *justitia* partem pertineat *lex Talionis*; de qua *Exod.* xxi.

24.

2°. Quærat^{ur} etiam, qua proportion^e erogandæ sunt pœnæ pro *delictis privatis.*

Haecenus de *virtutibus moralibus*: jam ad *semivirtutes* deven-
tum est.

C A P. XXIV.

De Semivirtutibus in genere.

DE his tanquam *virtutum gradibus* tandem agamus; priores enim virtutes perfectæ, hæ imperfectæ vel *semivirtutes* appellantur, quia bonæ sunt dispositiones ad ipsum virtutis habitum. Gradus etenim Virtutum sunt tres. Nam virtus est vel *Perfecta*, cujus generis sunt *undecim* prius allatæ: vel *Imperfecta*, uti *Continentia* & *Tolerantia*: vel *Excellent*, ut *Virtus Heroica*.

Primo, *virtus Heroica* in summo virtutis gradu & exercitio consistit.

Secundo, *Continentia* respicit virtutes omnes, quæ effectus moderantur in *appetitu concupiscibili*.

64 COMPENDIUM

Speñatur autem prapcipue in iis, quæ ad *gustum* & *tactum* pertinent. Unde qui ad *Temperantiam* hanc habet dispositionem *simpliciter continens* est; qui verò ad alias virtutes, tantum *secundum quid continens* dicitur.

Semivirtus igitur est *quæ mediocritatem servat, sed cum aliqua difficultate; affectibus rationis imperio reluctantibus & agre parentibus*. Atque in hoc à virtute perfecta distinguitur; quam tunc se sciat aliquis assequutum esse, cum & ratio prapscribit quod *rectum* est, & *affectus* sine ulla reluctantia sequuntur rationis dictamina.

C A P. XXV.

De Semivirtutibus in specie.

Semivirtutes versantur,

1º. Circa voluptates, ut *Continentia*.

2º. Circa

20. Circa dolores, ut *Tolerantia*.

Continentia est *virtus imperfecta*, qua omnes inordinati affectus rectæ rationi reluctantes inviti subjiuntur: Græce dicitur ἐγκράτεια.

Objectum ejus est duplex,

10. *Primum*, scilicet voluptates corporis, quæ gustu & tactu percipiuntur.

20. *Secundarium*, scilicet voluptates, quæ percipiuntur ex divitiis.

Extrema ejusdem sunt,

10. In excessu, *Incontinentia*; quæ contra judicium rectæ rationis homines invitos pravis consuetudinibus ad peccandum abripit. Estque,

10. *Infirmetas*.

20. *Præcipitantia*.

20. In defectu, cum quis voluptates adeo averſatur, ut ne propter honestam voluptatem aliquid laude dignum suscipiat.

66 COMPENDIUM

Tolerantia (Græce *κατὰ λήπια*) est virtus imperfecta, qua res adversas & laboriosas cum quodam dolore conjunctas honestatis gratia magno animo perferimus.

Objectum ejus sunt res adversæ, seu dolores, non vero quivis, sed ii præsertim quibus plerique succumbunt ex imbecillitate animi.

Extrema ejus sunt,

1°. In excessu, *Pertinacia*, vitium quo quævis molesta & adversa sine honestatis ratione, tantum ex obstinatione animi perferuntur.

2°. In defectu, *Mollities*, (*μαλακία*) vitium quo nullas plane res molestas aut dolores honestatis gratia perferre volumus.

Hæc autem si oriatur ex vitio gentis, naturæ aut sexus, aut etiam ex morbo, excusationem meretur.

C A P. XXVI.

De Virtute Heroica.

Virtus Heroica est Virtutis excellentia hominem supra humanam seu communem conditionem elevans.

Extrema ejus sunt,

- 1°. In excessu, *Feritas* quæ humanam appetitionem in ferinam commutat.
- 2°. In defectu, *Ignavia summa*, seu ineptitudo ad omnem virtutis impetum.

C A P.

CAP. XXVII.

De Cognatis Virtutum Moralium.

Cognata Virtutum sunt *Voluptas*
& *Amicitia*.

10. *Voluptas* (ἡδονή) est perfecta
operationis • subsequens signum.
Estque quadruplex,

10. vel	{	<p><i>Animi</i>, quæ ex perfecto
virtutis habitu perfecta
est.</p>
	{	<p><i>Corporis</i>, quæ sensu per-
cepta præcipue corpus
afficit.</p>
	{	<p><i>Honestæ</i>, quæ ex ho-
nestis percipitur actioni-
bus.</p>
20. vel	{	<p><i>Turpis</i>, quæ ex inho-
nestis.</p>
	{	<p><i>Indifferens</i>, quæ ex neu-
tris profluit.</p>

Pura,

3°. vel *Pura*, quæ nihil habet admixtum turpitudinis aut doloris.

Impura, quæ aliquid turpitudinis aut molestiæ sibi habet adjunctum.

4°. vel *Humana*, quæ hominis naturæ convenit.

Belluina, quæ bestiarum naturæ convenit.

2°. *Amicitia*, quæ est *benevolentia mutua non latens*. Estque vel,

1°. *Honestæ*, quæ propter amorem virtutis & honestatis in-
itur: vel,

2°. *Fucunda*, quæ propter jucunditatem plures inter se amore conjunguntur: vel,

3°. *Utilis*, quæ propter lucrum plures amore inter se conjunguntur.

Hæc

70 COMPENDIUM

Hæc divisio fit ratione *objecti* :
dividitur etiam ratione *subjecti*,

1°. In amicitiam *æqualitatis*, quæ
est inter homines ejusdem dig-
nitatis, ut *fratres*.

2°. *Inæqualitatis*, quæ est inter
homines inæqualis dignitatis,
ut inter *patrem & filium*.

Adjuncta *Amicitia* sunt,

1°. *Benevolentia*, quæ est habitus
occultus hominem ad bene vo-
lendum inclinans.

2°. *Concordia*, quæ est civilis in-
ter notos consensus.

3°. *Beneficentia*, qua erga ami-
cos voluntatem nostram a-
pertam facimus re ipsa & fac-
tis.

Extrema ejus sunt,

1°. In excessu, *ὑπερβολή*, *insanus*
amor; quo quis in gratiam
amici nihil non tentare audet,
etsi honestatem violat.

2°. In defectu, *μισανθρωπία*, *fuga*
hominum & conversationis aver-
satio;

satio ; cujus superior gradus est odium.

Amicitia in genere opponitur Inimicitia.

C A P. XXVIII.

*Appendix de Virtutibus Intellectu-
alibus.*

Virtus Intellectualis est *habitus animæ, quo mens nostra vel as-
firmando vel negando verum enun-
ciat.*

Subiectum ejus est ea animi pars quæ *rationalis* dicitur.

Finis vero *veritas*, quam mens investigat ; idque vel,

1º. *Contemplando*, quod est munus partis ἐπιστημονικῆς : & talis *veritas contemplativa* inde nominatur.

2º. *Transeundo ad actionem* seu usum, & talis *veritas πρακτικῆς* dicitur.

Unde est duplex,

1º. *Spe-*

72 COMPENDIUM

1°. *Speculativa*, quæ in nuda sub-
jecti contemplatione consistit.

2°. *Practica*, quæ operando se
prodit inque eo acquiescit.

Virtutes Intellectuales *Theoreticae*
sive *Speculativæ* sunt tres,

1°. *Intelligentia*, quæ est habitus
mentis, quo principia scientia-
rum cognoscimus.

Ejus Objectum sunt ipsa
Principia sive *Axiomata* sci-
entiarum.

2°. *Scientia*, quæ est habitus ex
necessariis.

Ejus objectum est *omnium*
scibile; quod est rerum
tantum necessariarum &
æternarum, & quæ se ali-
ter habere non possunt.

3°. *Sapientia*, quæ est intelligen-
tia & scientia rerum præstan-
tissimarum.

Ejus objectum sunt res om-
nes, quæ sub hominis cog-
nitionem cadere possunt: cu-
jusmodi

huiusmodi sunt rerum principia
& causa & ipsa conclusiones
sive sup quæ ex illis eruantur.

Practica duæ sunt.

1°. *Prudentia*, quæ est habi-
tus verus agendi cum ratione
circa ea quæ homini bona
vel mala sunt.

Ejus objectum sunt res
negatives, hoc est, omnia
quæ homini necessario sunt
agenda.

Estque vel,

1°. *Communis*, quæ est,
1°. *Politica*, quæ est
rursus,

1°. *Legislatoria*, de
legibus inferendis.

2°. *Practica* de repub-
lica administranda.

Estque,

1°. *Senatoria* de ne-
gotiis futuris.

2°. *Judiciaria*, de
H rebus

74 COMPENDIUM

rebus in foro
præteritis.

20. *Oeconomica*, quæ est
Prudentia communis
recte consulendi &
prospiciendi de iis,
quæ familiæ necessa-
ria sunt.

20. *Privata*, qua nobismet
nostrisque commodis
recte prospicimus.

20. *Ars*, quæ est habitus cum
recta ratione effectivus.

Objectum ejus sunt τὰ
ἐντὶς, illæ ex quibus
tanquam materia ali-
quid potest effici.

Artificis officium in tribus con-
sistit.

10. Εὐ τῷ θεωρεῖν,
 20. Εὐ τῷ τεχνάζειν,
 30. Εὐ τῷ γινῆναι,
- ut opus producat.

Ethices Compendii Finis.

METHODUS

ARGUMENTANDI

ARISTOTELICA

AD

Anglicanar Mathematicam

Redacta.

De Natura Propositionis.

10. De Affirmatione & Negatione.

JUDICIUM, quod de rebus
formamus, fit per *Propositio-*
nem.

Est autem *Propositio*, oratio unum
de alio affirmans vel negans.

2 *Methodus Argumentandi*

De *Natura affirmationis* est u-
nire vel connectere *Prædicatum* cum
Subiecto secundum integram suam
ideam, i. e. secundum omnia at-
tributa essentialia. Ex. gr. Ut hæc
sit vera affirmatio, *Isofceles est*
Triangulum, necesse est integram
essentiam *Trianguli*, scilicet inti-
mam essentiam & proprietates ip-
sius universas, *Isofceli* convenire;
ac proinde *Isofceli* inesse extensio-
nem, figuram, tres lineas, tres an-
gulos, eosque duobus rectis æquales;
quæ sunt *Trianguli* attributa. Nam
si pars aliqua essentialis *Subiecto*
non conveniret, sequeretur inte-
gram essentiam illi non convenire,
sed partem tantum; ac proinde
Triangulum secundum integram sui
essentiam non affirmari, sed negari
debere de *Isofcele*. Adde quod,
qui unam proprietatem tollit integram
destruit essentiam secundum omnes
Philosophos. Quare si *Prædicatum*
secundum

ARISTOTELICA, &c. 3

secundum aliquam proprietatem non conveniret *Subiecto*, nullo modo conveniret; cum supposita unius proprietatis ablatione tota *essentia*, at, per consequens, *res ipsa* corrumpetur. Hinc *Axioma* licet colligere.

Ad veritatem *Propositionis affirmativa* requiritur, ut *Pradicatum* insit *Subiecto* secundum omnia sua attributa essentialia. Huic fundamento innititur omnium argumentorum *Affirmativorum* validitas.

Natura *negationis* in eo consistit, ut comparatione inter duas ideas facta, una ab altera removeatur, h. e. una concipiatur non esse alia. Ut vero una idea concipiatur non esse alia, non necesse est ut nihil commune habeant, sed sufficit si una omnia non habet quæ in altera continentur. Ex. gr. Ut *Isoceles* non sit *Scalenum*, non necesse est ut secundum integram naturam à *Scaleno* differat, sed sufficit si ca-

4 *Methodus Argumentandi*

reat eorum *attributorum aliquibus*,
quæ sunt in *Scaleno*. Nam sicut
omnis *affirmatio* fundatur in *unione*
reali; ita omnis *negatio* fundatur in
reali entium *distinctione*: sicut enim
penes nos non est ea *unire*, quæ ex
natura sua sunt *sejuncta*; ita neque
ea *separare*, quæ ex natura sua
unita sunt, nisi possemus etiam na-
turas rerum *mutare*. Quod adeo
fieri est impossibile, ut vel dici ab-
surdum sit. Atqui nulla *entia* se-
cundum *integram* suam *naturam* ita
distinguuntur, ut in *nullo* conve-
niant: omnia enim quæcunque sunt
in *supremo* *genere entis* quandam ha-
bent convenientiam, distinctionem
autem accipiunt à naturis quibus-
dam inter se oppositis, genericæ
naturæ *entis* continuo superaddi-
tis, quæ propterea *differentiæ* ap-
pellantur. Ab hisce enim *diffe-*
rentiis naturali & necessaria ema-
natione fluunt peculiare quædam
propri-

ARISTOTELICA, &c. 5

proprietates, quæ licet *secundario* ad
essentiam rei pertineant, pleræque
tamen æque rem distinguunt ac
primaria ac *differentialis* *essentia*, à
cujus conceptu nequeunt separari
sine ejus destructione; quippe ne-
cessario ac naturaliter una existunt:
Quare res illæ, quæ *unica* in parte
essentiali non conveniunt, sive *diffe-*
rentia ea sit sive *proprietas*, realiter
distinguuntur: ac proinde vere
possunt de se invicem negari. Ex.
gr. *Spiritus* & *corpus* conveniunt in
natura *substantia*, itemque natura
entis; sed quoniam habent oppo-
sitas *naturas* *essentiales*, *materiale*
scilicet & *immateriale*, quæ sunt
pars ipsorum utriusque naturæ *com-*
pleta & *essentialis*, secundum quam
partem distinguuntur, de se invi-
cem *corpus* & *spiritus* negantur.
Porro quia non conveniunt in eadem
differentiali, non conveniunt in *pro-*
prietatibus: nam verissima regula
est,

6 *Methodus Argumentandi*

est, quod oppositas differentias opposita
sequuntur proprietates. Sic corporis
proprietates sunt, esse extensum, esse
in loco physico, esse divisibile, &c.
Spiritus vero proprietates sunt, esse
quid inextensum, non esse in loco phy-
sico, esse indivisibile, &c. Quare si
res possint demonstrari inter se di-
stingui secundum unicam partem essen-
tialem, seu differentia illa sit seu
proprietas, vere possunt de se mutuo
negari. Hinc clare colligitur *Axioma*
secundum,

Ax. 2. *Propositio negativa non negat*
de Subiecto omnes partes compre-
hensas in conceptu essentiali Pra-
dicati, sed tantum ideam integram
ex omnibus attributis simul unitis
constatam.

20. *De Quantitate Terminorum in*
Propositione.

OMnis *Terminus seu conceptus*
universalis bifariam sumi po-
test,

ARISTOTELICA, &c. 7

test. 1°. In *Suppositione* (seu *significatione*) *intensiva*, quæ dicitur etiam *comprehensio termini*. 2°. In *Suppositione extensiva*, quæ dicitur *extensio termini*.

1°. In *Suppositione intensiva* Terminus ponitur pro *immediata*, *propria*, *formali*, & *intrinseca* significatione : & tum denotat *internam rei naturam*, integrum nempe *conceptum definitivum* de omnibus attributis, quæ in tali idea continentur, absolute formatum.

2°. In *Suppositione extensiva* Terminus sumitur, cum pro *inferioribus*, in quibus ejus *natura intensiva* reperitur, substituitur. Et hoc sensu nihil aliud denotat, quam *Subiecta*, quæ integram ipsius *ideam essentialem* intrinsece continent : sc. *Species* & *Individua*, ad quæ omnia extendi intelligitur *intensiva ideæ natura*. Atque hæc proprie Terminus *Universalitas* dicitur. Exemplo quæ modo dixi

S *Methodus Argumentandi*

dixi magis perspicue illustrabo. *Animalis intensiva natura* notat vivens sensibile, & sic pro intrinseco conceptu & formali suo significato substituitur, quod significatum cum in se unum quiddam sit, non-plura, sequitur quod omnis Terminus supponens tantum pro *natura intensiva* sit *particularis*, quia per accidens est si fumatur *universaliter*. Verum *Animalis natura extensiva* inferiora designat ac pro his substituitur, scilicet pro *homine & bruto* immediate, mediate pro *Individuis* sub utraque specie; quæ cum plura sint, sequitur quod hic Terminus *extensive* supponens, h. e. pro *inferioribus*, sit *universalis*. Hinc ad dignoscendam *Prædicati quantitatem* (nam *Subjecti quantitas* ex signis universalibus & particularibus ei præfixis facile intelligitur) duo possunt colligi *Axiomata*.

ARISTOTELICA, &c. 9

10. In omni Propositione affirmati- Ax. 3.
 va Prædicatum sumitur particulari-
 ter, Demonstratio. Quoniam enim
 prædicari sequitur ad inesse, secundum
 Philosophum, h. e. nihil potest de
 alio prædicari nisi ei inest; at Præ-
 dicatum inest in Subiecto non secun-
 dum extensionem naturæ, cum sic la-
 tius plerumque pateat quam Sub-
 jectum, ac consequenter majus est,
 & majus in minori non potest con-
 tineri; relinquatur ergo quod inest
 secundum intensiorem naturæ. Atqui
 hoc modo particulare esse prius
 ostenditur. Ergo Prædicatum (quia
 per accidens est si sumatur univer-
 saliter) in omni Propositione præ-
 sumendum est sumi particulariter.
 Q. E. D.

20. In omni Propositione nega- Ax. 4.
 tiva Prædicatum universaliter su-
 mitur. Demonstratio. Propositio
 negativa negat de Subiecto ideam
 Attributi; non modo secundum
 inten-

10 *Methodus Argumentandi*

intensionem naturæ, sed etiam extensionem. Nam ut aliquid sit *Subiectum* alicujus *Prædicati*, & comprehensum sub ejus *extensione*, non aliud requiritur, quam ut integram *naturam intensivam* includat, secundum *regulam* sic in *Logica* expressam; *Tota natura generis continetur in specie, & speciei in individuis.* Si vel unicam partem istius naturæ non includat: h. e. si negetur *Prædicatum* de *Subiecto*, per *Ax. 2.* non erit unum ex *Prædicati* inferioribus; quare non comprehenditur in *extensione Prædicati*, ac per consequens *Prædicatum* de eo negatur secundum integram suam *extensionem*, & proinde sumitur universaliter. Q. E. D.

Notandum quod *Propositiones negativæ* etiam negant *Prædicatum* de *Subiecto* secundum integram *extensionem* quam *Subiectum* habet in *Propositione*: i. e. negant *universaliter*

ARISTOTELICA, &c. II

saliter, si Subiectum sit universale; particulariter, si Subiectum sit particulare. Hinc,

Omne Prædicatum, quod negatur Corol. I. de Subiecto, negatur de omni quod continetur in extensione, quam Subiectum habet in propositione.

3°. De Argumentatione.

SI ea esset humanæ rationis natura, ut veritatem vel falsitatem cujuscunque Propositionis ex simplici duarum idearum intuitu, more Angelici intellectus, posset dignoscere; non opus haberet Logices adminiculo, quo in arcem cognitionis ascenderet: neque argumentandi methodum excogitasset, & regulas, quibus velut Ariadnæo filo ab errorum labyrintho sese extricaret. Sed quoniam nondum ea est mentis nostræ felicitas, ut in prototipo & omnis veritatis exemplari scientiam, quam sitienter adeo anhelat,

12 *Methodus Argumentandi*

helat, speculari valeat, *ratiocinio* interim uti necesse habet, cui recte & ad amussim *Logicae* dirigendo non inutilis opera conferatur. Siquidem in quavis five *arte ingenua* five *scientia* se excolere cupientem oportet imprimis ipsam *rationem* regulare, atque *præceptis* quibusdam assuescere, quibus, quotiescunque ab intellectu rerum, aut *sensatione*, aut *imaginatione*, aut alio quovis *præjudicio* abrepta deviat, corrigere semet noscat, & naturæ rectitudini restituere. Quod si quis eam *cæco ductui* permitteret, perinde consulto faceret, ac si *Indiæ thesauros* reportandi animo, sine *pyxide* aut *stellis directricibus* è portu navem solveret, ac cursum pro arbitrio ventorum institueret. Quocirca modum, quo scimus, ante oportet scire, quam de re qualibet recte sentire possimus. Nam *periculosa* plenum opus alex foret, *ratiocinio* de

de re præsertim *alicujus momenti* disceptare, nisi *ratiocinandi metho-*
dum & normas certo perspectas;
 nec alia, quam *demonstrationis, fide*
 cognitas habeamus. Quare, ut
discurrendi ratio ab ipsâ origine re-
 petatur, cum ita (ut modo dixi)
 cum mente nostra comparatum sit
 à natura, uti nuda contemplatio *du-*
arum idearum non semper sufficiat,
 ut judicemus *aliæ de altera affir-*
manda sit an neganda; in subsidium
tertiam quandam vocamus, cum qua
utramque comparamus. Hæc autem
 comparatio fit per *duas Propositiones,*
 que *Præmissæ* vocantur: quibus si
 ostendatur *duas hæc ideas in media*
illa tertia convenire, aut alterum *con-*
venire, alteram vero *non,* propterea
tertiam Propositionem colligimus,
 qua *duas hæc ideas inter se conve-*
nire aut non convenire judicamus, ac
 proinde de se invicem debere aut
affirmari aut negari.

Atque *media* ista *idea* habet se tanquam *Normam*, quæ, *duabus* aliis seorsim applicata, earum vel *congruitatem* vel *incongruitatem* ostendit; non secus ac *Amussis* aut *Norma* ad quam *lapides lignave* exiguntur solent, ut constet an *equalia* sint & per omnia inter se coeant.

Istius vero *Normæ rectitudo* ad *intellectus Normam* examinanda est, quæ quidem naturaliter recta est: ad eam vero expensa si immediate non quadret, ad aliam *continua serie* ascendendum est, donec tandem ad *primam* aliquam perveniatur, quæ immediate ac per se intellectui congrua erit, quæ propterea *primum Principium*, per se & solo naturali intellectus lumine cognitum, in *scholis* nuncupatur. *Exemplo*, quæ dixi, illustriora evadent. Scire velim hujusce quæstionis veritatem, *an avarus sit miser?* Extremi utriusque ideam cum *tertia* comparo, hoc modo.

ARISTOTELICA, &c. 15

modo. *Omnis cupiditatibus obnoxius est miser : Avarus est cupiditatibus obnoxius : Ergo avarus est miser.* Quod si hæc Norma, sc. *esse cupiditatibus obnoxius*, non immediate adeo congruat intellectui, ut per eam liquido constet extremorum convenientia, ad immediatiorem aliquam ascendō ; examinandoque, quid sit *esse cupiditatibus obnoxius*, deprehendo in idea ista contineri multarum rerum, quæ appetuntur, deprivationem. Quo invento sic procedit ratiocinium. *Qui multis rebus, quas appetit, privatur, est miser : Qui est cupiditatibus obnoxius, multis rebus, quas appetit, privatur. Ergo qui est cupiditatibus obnoxius (qualem avarum esse prius conceditur) est miser.*

Hinc facile est Principium illud, quo veluti cardine vertitur universa ratiocinatio, internoscere ; nempe *Axioma in Metaphysica & Geometria*

16 *Methodus Argumentandi*

adeo notum, ut inter *αρχαία φυσικά* & *ἐμπειρικά* poni mereatur; nempe *veritates illas primogenitas*, quæ ex sola *Terminorum* explicatione evidenter liquent, atque ad omnes alias *veritates* mensurandas tanquam re-

Ax. 5. *gulae* adhibentur; sc. *Quæ conveniunt in uno aliquo eodemque tertio, ea conveniunt inter se*: Ea saltem ex parte qua illi tertio conveniunt.

Huic innituntur *Syllogismi affirmativi*.

Quod ad *negativos* spectat, aliud iis *Principium* inservit, à superiori haud multum absumile, viz.

Ax. 6. *Quæ ita se habent, ut eorum unum alicui tertio conveniat, alterum vero non conveniat, ea inter se non conveniunt*: saltem secundum eam partem, in qua unum tertio illi convenit, alterum vero non.

4^a. *Regula Generales Syllogismorum.*

IN Syllogismo tres tantum *Termini* i Reg.
 esse possunt. *Ratio.* Omnis *Gene-*
questio probanda (sc. *simplex* non *ralis.*
complexa) est *Propositio* duobus *Ter-*
minis constans, quorum *convenientia*
 aut *disconvenientia* inter se inquiri-
 tur. Quod secundum *ratiocinandi*
methodum supra declaratam fit adhi-
 bendo *tertium* aliquem *Terminum*,
 cui duo illi monstrandi sunt *conve-*
nire. Jam vero si *duo pluresve* essent
Termini medii, quorum uni *alterum*
Extremum *conveniret*, alteri *a-*
liud; non sequeretur illa inter se
convenire, cum hujusmodi conse-
 quentia non innitatur *Axiomati*
quinto, ac proinde *futilis & illi-*
gitima est. Quare in Syllogismo
 tres tantum *Termini* esse possunt.
 Q. E. D.

Medium

2. *Reg. Medium non debet ingredi Conclusionem. Ratio. Quoniam omnis*
Generalis. usus Medii Termini est ut in Præ-
missis illius ope ostendatur, an uniri
debeant an separari Extrema in Con-
clusionem, plane sequitur, si Medium
(quod est id per quod Conclusionem
probamus)ingrederetur Conclusionem,
tum pars Conclusionis seipsam proba-
ret; quod ineptum est & à Syllogi-
zandi scopo alienum. Quare Me-
dium non debet ingredi Conclusio-
nem. Q. E. D.

3. *Reg. In altera Præmissarum Medium*
Generalis. debet distribui, h. e. in altera Præ-
missarum, Medium debet convenire
cum altero Extremorum secundum
totam suam extensionem. Ratio est,
si alterum extremorum non conveniret
cum Medio secundum integram ex-
tensionem sumpto, sequitur quod se-
cundum aliquam partem istius ex-
tensionis non conveniret. Verum
fieri potest, ut illa pars, secundum
quam

quam non convenit, sit *alterum Extremum*. Quare non sequitur, quod cum illo *conveniet* in *Conclusione*, saltem *necessario*. Et hoc ad infirmam *Syllogismi* vim sufficit: cum is tantum validus censeatur, cujus *Conclusio* falsa esse non potest, posita *Præmissarum* veritate. Vel hoc modo; si *Medium* non *distribuitur*, bis sumetur *particulariter*: quod si bis sumatur *particulariter*, pro *diversis* ejusdem *Totius partibus* in alia atque alia *Præmissa* sumi potest, quare, fient *duo Media*, ac per consequens erunt *quatuor Termini* in isto *Syllogismo* contra *primam regulam generalem*. Ergo *Medium* debet *distribui*. Q. E. D.

Nil debet esse in *Conclusione* quod 4. Reg. non erat in *Præmissis*. *Ratio*. Nam *Generales* *Extrema* simpliciter & eodem plane modo *convenire* debent inter se in *Conclusione*, quo in *Præmissis* cum
Medio

Medio conveniebant ; ac proinde quicquid iis aut eorum alterutri in *Conclufione* superadditur, quod in *Premiffis* non ostenditur convenire cum *medio Termino*, nullo modo fequitur à *Premiffis*, fed gratis dicitur. Quare nil debet effe, &c. Q. E. D. Hinc,

2. *Corol.* *Termini* non debent fumi *universalis* in *Conclufione*, quam *Premiffis* : feu non licet procedere à non *distributo* ad *distributum*. Nam fiquis *Terminus* fumitur *universalis*, tum aliqua pars illius *extenfionis* ei superaddetur in *Conclufione* quæ non erat in *Premiffis*, contra regulam quartam generalem. Atque hinc,

3. *Corol.* Numerus *Terminorum* in *Premiffis* *universaliter* fumptorum uno femper excedit numerum *Terminorum* in *Conclufione* *universaliter* fumptorum. Nam omnis *Terminus* qui *universalis* eft in *Conclufione* debet etiam *universalis* effe in *Premiffis* :
atque

ARISTOTELICA, &c. 21

atque insuper *medius Terminus* (qui nunquam *ingreditur Conclusionem*) debet saltem semel sumi universaliter.

Ex *puris negativis* nihil sequitur. 5. Reg. Ratio. Nam Propositionis *negativa* Generum *Prædicatum* tum *Subiectum* *à* *ralis*. Medio separatur. Atqui (per Ax. 6.) alterum saltem *Extremorum* debet convenire cum *Medio Termino*, aliter nihil sequetur: namque ex eo quod *duæ res* non conveniunt *eidem tertio*, non sequitur eas vel *convenire* vel *non convenire* inter se.

Conclusio negativa non potest probari ex *Præmissis affirmativis*. 6. Reg. Nam Generum ex eo quod *Extrema* cum *Medio* non *ralis*. *conveniunt*, non sequetur ea inter se non *convenire*.

Conclusio semper sequitur debiliorem partem. i. e. si altera *Præmissarum* sit *negativa*, *Conclusio* erit *ralis*. *negativa*, si *particularis*, *Conclusio* erit *particularis*. Ratio. Nam si altera

altera *Premissa* sit *negativa*, medius *Terminus* separatur ab altero *Extremorum*, ac proinde cum eo *non* *convenit*, atqui ex eo quod alterum *Extremorum* cum *Medio* *non* *convenit*, sequitur (per *Ax. 6.*) ea *inter se non convenire*. Quare si altera *Premissarum* sit *negativa*, *Conclusio* erit *negativa*. Rursus, si altera *Premissarum* sit *particularis*, *Conclusio* erit similiter *particularis*. Nam si *Conclusio* sit *universalis*, minus *Extremum* (quod est *Subiectum* in *Conclusione*) debet esse (per *Coroll. 2.*) *universale* in *minori*: & per consequens erit *Subiectum* *Propositionis*, cum (per *Ax. 3.*) *Praedicatum* *Propositionis* *affirmative* non est *universale*. Medius vero *Terminus* de eo affirmatur, ac proinde medium erit *particulare* in *minori*, ideo (per *Reg. 3.*) erit *universale* in *majori*, atque etiam (per *Ax. 3.*) *Subiectum*. Quare tam
major

ARISTOTELICA, &c. 23

major quam minor erit *universalis*, si Conclusio sit *universalis*; & consequenter in Syllogismo affirmativo, si altera Præmissarum sit *particularis* Conclusio erit *particularis*. Q. E. D.

Quod si Conclusio sit *universalis negativa*, ejus tum *Prædicatum* tum *Subjectum* (per Ax. 4.) erit *universale*, ac proinde (per Coroll. 3.) in Præmissis erunt tres *Termini universales*. Jam vero, cum (per Reg. 5.) altera Præmissarum debet esse *affirmativa*, cujus *Prædicatum* (per Ax. 3.) *particulare* est, sequitur omnes tres *Terminos* reliquos sumi *universaliter*, ac consequenter utrumque *Subjectum* in Præmissis erit *Universale*. Quare si Conclusio *Negativa* sit *universalis*, Præmissæ quoque erunt *universales*, & consequenter conclusio *Negativa Universalis* sequi non potest ex Præmissis *particularibus*. Q. E. D.

8. Reg. *Gene-
ralis.* Ex *puris particularibus* nihil sequitur. Ratio. Nam si utraque Præmissa sit *particularis affirmativa*, Medius Terminus *bis* sumitur *particulariter*, sive sit *Subiectum*, per *Hypothesin*; sive *Prædicatum*, per *Ax. 3.* Jam vero (*per Reg. 3.*) Medium debet *distribui*. Ergo ex *puris partic.* &c. Q. E. D.

Sin vero alterutra Præmissarum sit *negativa*, Conclusio quoque (*per Reg. 7.*) erit *negativa*, quare altera Præmissa erit *universalis* contra *Hypothesin*. Quod sic ostenditur. Si enim Conclusio sit *negativa*, ejus *Prædicatum* (*per Ax. 4.*) erit *universale*: Quare (*per Coroll. 3.*) erunt saltem *duo Termini universales* in Præmissis. Eorum autem alter erit *Subiectum*, cum impossibile sit in duabus Præmissis, quibus *duo Termini* debent esse *universales*, tres Terminos ita disponere, quin vel *duo Prædicata* sint *negativa* (quod est

ARISTOTELICA, &c. 25

est contra *Regul. 5.*) vel *subjectum* unum sit *universale*, quod facit Propositionem *universalem*. Q. E. D.

50. Regulæ Speciales primæ Figuræ.

EX *Minore negante* nihil sequitur 1. *Reg.* in *prima Figura*. *Ratio*. Nam *Speci-* si *Minor* esset *negativa*, major (*per alis.* 5. *Reg. gen.*) erit *affirmativa*, & per consequens majus *Extremum* (*per Ax. 3.*) erit *particulare*. Cum vero (*per 7. Reg. gen.*) conclusio sit *negativa*, idem majus *extremum* illius erit *Prædicatum* & (*per Ax. 4.*) sumetur *universaliter*. In *Præmissis* autem prius ostenditur esse *particulare*. Quare si *Minor Propositio* sit *negativa*, majus *extremum* in *Præmissis* erit *particulare* & in *Conclutione* *universale*, contra *Coroll. 2.* Ergo ex *Minore negativa* nihil sequitur in *prima Figura*. Q. E. D.

Ex *Majore particulari* nihil se- 2. *Reg.* quetur in *prima Figura*. Quoniam *Speci-* enim *alis.*

enim (per Reg. superiorem) Minor debet esse affirmans, in ea medius Terminus (per Ax. 3.) sumitur particulariter. Quod si Major sit particularis in qua medius Terminus est Subjectum, sumeretur etiam particulariter in Minori: quare si Major sit particularis, Medium bis sumetur particulariter; quod est contra Reg. 3. generalem. Ergo ex Majore particulari, &c. Q. E. D.

Cum in hac prima Figura Major Terminus vel affirmatur vel negatur de Medio sumpto universaliter, sc. supponente pro omnibus Subjectis seu inferioribus, manifestum est Majorem illum Terminum affirmari vel negari debere in Conclusionem de quolibet ex iis Subjectis seu inferioribus. Jam vero in minore Propositione assignatur unum ex iis Subjectis, de quo medius Terminus ostenditur affirmari, quasi de eo major Terminus debet manifeste affirmari vel negari, hinc perspicuum est,

ARISTOTELICA, &c. 27

est, *consequentiam* Syllogismorum immediate initi *duobus Principiis* sequentibus, quorum unum Syllogismos affirmativos respicit, alterum negativos.

Quicquid dicitur de Subiecto *u- 1.*
niversaliter sumpto (seu in *tota* extensione) dicitur de quovis quod *subsumitur sub illo*, seu quod comprehenditur sub *extensione Subiecti*.

Quicquid negatur de Subiecto *u- 2.*
niversaliter sumpto, negatur de quovis quod *subsumitur sub illo*.

Horum Principiorum demonstratio deduci potest ex iis quæ supra de natura affirmationis & negationis disseruimus: itaque ulteriori expositioni supersedemus. Hoc tantum monendum, quod eorum *veritas* immediate fundatur in *Metaphysico* illo Axiomate, sc. *Quæ conveniunt aut non conveniunt alicui tertio, &c.* Evidentia autem *consequentiae* Syllogismi *primæ Figuræ* immediate dictis
hisce

28 *Methodus Argumentandi*

hisce *de Omni & Nullo* innititur; atque etiam si *consequentia* Syllogismi in *secunda* Figura & *tertia* formaliter certissima sit, tamen qui non adeo evidenter perspicitur ejus dependentia à duobus hisce *Principiis*, propterea vocantur *Imperfecti Syllogismi* in *secunda* & *tertia* Figura, & perficiuntur per *Reductionem* ad *primam*; quæ perfecta censetur tum ob prius dictam rationem, viz. quod illius *Modi* clare fundantur *dictis de Omni & nullo*, tum etiam quod in ea omne *genus* conclusiones possint probari, sc. A. E. I. O.

60. *Regulæ Speciales secunda Figuræ.*

3. Reg. **E**X puris affirmationibus nihil sequitur in *secunda* Figura. Ratio. *Speci-*
alis. Nam si ambæ *Præmissæ* essent *affirmativæ* *Terminus medius* qui debet esse *Prædicatum* in *secunda* Figura bis sumitur *particulariter*, per *Ax. 3.*

ARISTOTELICA, &c. 29

ac proinde non distribuitur, contra
3. Reg. gen.

Ex *Majore particulari* nihil sequi-4. Reg.
tur in *secunda* Figura. Ratio. Quo-*Speci-*
niam (per Reg. *Superiorem*) altera *alis.*
Præmissa debet esse *negativa*, etiam
conclusio (per 7. Reg. gen.) erit *ne-*
gativa; cujus *Prædicatum* (per Ax. 4.)
est *Universale*. Jam vero ille idem
Terminus *subjicitur* in *Majori*, quare
(per Coroll. 1.) debet esse *Universa-*
lis; ac proinde *Major* Propositio in
secunda Figura debet esse *universalis*.
Q. E. D.

70. Regulae Speciales tertiae Figuræ.

EX *Minore negante* nihil sequitur 5. Reg.
in *tertia* Figura. Ratio hujus *Speci-*
regulæ eadem est cum ea quam circa *alis.*
primam Reg. *primæ* Figuræ demon-
stratam dedimus. Nam eadem est
ratio utriusque respectu *Majoris ex-*
tremi, quod sumitur *particulariter* in
Præ-

30 *Methodus Argumentandi, &c.*

Præmissis & universaliter in Conclusionē.

6. Reg. Conclusio debet esse *particularis Specialis* in *tertia* Figura. Ratio. Quoniam enim (per Reg. *superiorem*) Minor debet esse *affirmans*, ejus *Prædicatum* (per Ax. 3.) debet esse *particulare*; ac proinde *Subjectum* Conclusionis ergo in Conclusionē (per Coroll. 1.) debet esse *particulare*. Quare in *tertia* Figura Conclusio debet esse *particularis*. Q. E. D.

F I N I S.